

ЕКОНОМІКА АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ

УДК 631.115.11

І. М. Сачовський

кандидат економічних наук, доцент
Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника

ДО АНАЛІЗУ ОСНОВНИХ ПОКАЗНИКІВ ВИРОБНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Проведено аналіз основних показників виробничої діяльності фермерських господарств Полтавської області.

Ключові слова: фермерські господарства, урожайність основних сільськогосподарських культур, площа сільськогосподарських угідь.

І. Вступ

Фермерські господарства – це принципово новий вид сільськогосподарського виробництва, поява яких є закономірним наслідком реформування українського агропромислового комплексу відповідно до основних вимог ринкової економіки. У них своя, специфічна форма організації виробничих процесів і, наважимося стверджувати, динаміка їх розвитку може виступати одним з найважливіших показників ступеня зрілості ринкових відносин, у тому числі й в аграрному секторі економіки України. Водночас потрібно виділити окремо, що чи не найважливішою передумовою ефективного функціонування фермерських господарств в Україні є ступінь відповідності державної політики щодо їх запровадження й подальшого становлення особливостям сучасного сільськогосподарського виробництва на Україні, у тому числі з обов'язковим урахуванням специфіки того чи іншого конкретного періоду розвитку економіки. Враховуючи зазначене, зауважимо, наскільки важливим є факт усвідомлення значущості запровадження фермерських господарств з боку керівних органів країни. Так, наприклад, лише Верховною Радою України за роки незалежності з питань розвитку фермерства прийнято й затверджено понад 40 нормативних і законодавчих актів. Належну увагу проблемам підвищення ефективності функціонування господарств зазначеного виду приділено й у спеціальній економічній літературі. Хоча доводиться констатувати, що на сучасному етапі розвитку місце, яке вони займають в зазначених обсягах сільськогосподарського виробництва, ще не відповідає достатньою мірою потребам економіки, тій ролі, яка властива їм потенціально. В комплексі причин як об'єктивного, так і суб'єктивного ха-

рактеру є ступінь відповідності розроблених теоретичних засад організації функціонування фермерських специфіці того чи іншого регіону (області, району), що, врешті-решт, зумовлює актуальність і необхідність проведення аналізу їх виробничої діяльності в нашому випадку – в Полтавській області. При цьому важливо й таке. Незважаючи на всю свою специфіку, динаміка розвитку фермерських господарств на Полтавщині є конкретним проявом загальних закономірностей їх розвитку на загальнонаціональному рівні.

II. Постановка завдання

Мета статті – проаналізувати основні показники виробничої діяльності фермерських господарств Полтавської області.

Вихідними, загальнотеоретичними положеннями аналізу ефективності функціонування – фермерських господарств Полтавщини були, зокрема, такі:

- сучасні фермерські господарства – це принципово новий вид сільськогосподарського виробництва, ефективне функціонування яких можливе лише за умови всебічного врахування специфіки зазначеного виду виробничої діяльності;
- проблеми, які супроводжують процес становлення фермерських господарств, слід розглядати лише в комплексі питань, спрямованих на підвищення ефективності суспільного виробництва загалом;
- чи не визначальним фактором ефективності функціонування фермерських господарств на Полтавщині є ступінь відповідності державної політики зі стимулювання їх розвитку особливостям регіону, конкретної області, інтересом окремо взятого сільськогосподарського товаровиробника.

III. Результати

Основні й найважливіші показники ефективності виробництва у фермерських господарствах Полтавщини наведено в табл. 1. Їх розгляд дає змогу виділити низку важливих

положень. По-перше, загалом по господарствах вказаного виду загальні обсяги виробництва у 2013 р. становили 1144,0 млн грн і зросли порівняно з 2000 р. більш ніж у 10,9 разу, причому динаміка зростання, суттєва, проявилася на прикладі продукції тваринництва – з 1,9 млн грн у 2000 р. до 55,5 млн грн у 2013 о., або в 29,4 разу. Хоча слід зауважити, що зазначені темпи зростання обсягів виробництва продукції тваринництва у фермерських господарствах Полтавщини мають у відомому розумінні відносний характер, хоча незважаючи на вказану динаміку зростання обсягів продукції вказаного виду, співвідношення між нею і продукцією рослинництва за весь зазначений період було відносно стабільним і в середньому становило 3,9% і 96,1%. Необхідно виокремити: у фермерських господарствах Полтавської області домінують господарства рослинницької галузі. Зазначимо, що за весь період з 2000 по 2013 рр. питома вага фермерських господарств саме рослинницької галузі постійно перебувала в

межах 94,4% (у 2010 р.) – 98,2% (у 2000 р.). Тобто, абстрагуючись від ряду обставин, аналіз виробничої діяльності фермерських господарств Полтавської області зводиться до розгляду основних, найважливіших, показників ефективності виробництва їх рослинницької підгалузі. В контексті вищезначеного не можна не виокремити й те, що в загальних обсягах сільськогосподарського виробництва у фермерських господарствах рослинницької підгалузі з 2000 по 2013 рр. спостерігалися значні перепади в їх величині в окремі роки. Так, у 2007 р. загальні обсяги виробництва у господарствах зазначеного виду перебували на рівні 487,9 млн грн, до 2008 р. вони зросли на 271,0 млн грн, становивши 758,9 млн грн. Утім у 2009–2010 рр. спостерігалось відносно стрімке скорочення обсягів виробництва – відповідно до 685,1 млн грн і 615,9 млн грн ця особливість спостерігалась, зокрема, і у 2012 р. порівняно з 2011 р. – скорочення становило 170,9 млн грн (з 995,8 млн грн до 824,9 млн грн).

Таблиця 1

Структура сільськогосподарського виробництва у фермерських господарствах Полтавщини

	Роки								
	2000	2005	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Загальні обсяги сільськогосподарського виробництва у фермерських господарствах, млн грн	104,4	380,6	487,9	758,9	658,1	615,9	995,8	824,9	1144,0
у тому числі:									
а) продукція рослинництва, млн грн;	102,5	371,6	466,2	733,0	658,4	581,3	956,7	782,4	1088,5
у % до зазначених обсягів	98,2	97,6	95,6	96,6	96,1	94,4	96,1	94,8	95,1
б) Продукція тваринництва, млн грн;	1,9	9,0	21,7	25,9	26,7	34,6	39,1	42,5	55,5
у % до зазначених обсягів	1,8	2,4	4,4	3,4	3,9	5,6	3,9	5,2	4,9

Наведені в табл. 1 дані дають лише загальне уявлення про особливості сільськогосподарського виробництва у фермерських господарствах Полтавської області. Їх деталізація вимагає, зокрема, розгляду специфіки виробництва у господарствах вказаного виду в розрізі основних видів сільськогосподарської продукції. Основні показники в цьому плані наведено в табл. 2.

Насамперед необхідно відзначити, що питома вага фермерських господарств на Полтавщині, зокрема, у 2013 р. становила 7,1% загальних обсягів сільськогосподарського виробництва, тобто, у відомому розумінні, була відносно значною і досягнута переважно за рахунок відносно високої питомої ваги їх у рослинництві – 8,9% у цьому ж році. Питома вага ж фермерських господарств тваринницької підгалузі у 2013 р. становила лише 1,5% їх загальних обсягів, тобто це є зайвим підтвердженням того, що аналіз виробничої діяльності фермерських

господарств Полтавщини зводиться до розгляду основних показників їх ефективності у рослинницькій підгалузі. Зауважимо, що у фермерських господарствах Полтавщини у 2013 р. виробляли 14,6% загальних обсягів виробництва соняшнику і більше 10,0% (10,2%) загального збору зернових культур, у числі яких найвищою була питома вага зібраного проса (12,2%), гречки (10,8%), ячменю (10,2%) і кукурудзи (10,0%). Специфікою виробництва у фермерських господарствах Полтавщини рослинницької підгалузі є й те, що тут майже зовсім не культивують вирощування картоплі (0,1% загального обсягу виробництва у 2013 р.) і овочів (лише 0,3% у цьому ж році). Однак наведені в табл. 2 дані є ще одним підтвердженням того, що перевага у виробництві основних видів сільськогосподарської продукції у фермерських господарствах Полтавщини припадає саме на господарства рослинницької підгалузі.

Таблиця 2

Питома вага фермерських господарств у загальних обсягах виробництва основних видів сільськогосподарської продукції у Полтавській області, %

	Роки								
	2000	2005	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Обсяги сільськогосподарської продукції загалом по фермерських господарствах, у тому числі:	1,5	3,7	4,5	6,2	5,6	5,6	6,7	6,2	7,1
а) продукція рослинництва, у тому числі:	2,4	5,0	5,8	7,6	7,0	7,2	8,1	7,9	8,9
зернові культури, зокрема:	3,1	7,3	8,0	9,6	8,9	9,3	10,1	10,0	10,2
– пшениця;	2,2	8,1	9,1	10,3	9,9	9,5	8,6	8,7	9,8
– ячмінь;	2,7	9,8	10,0	11,3	12,2	10,9	11,3	11,1	10,2
– кукурудза;	3,5	4,9	5,9	7,7	6,6	8,5	10,2	9,9	10,0
– просо;	7,2	9,9	17,6	28,7	19,2	19,9	19,5	23,7	12,2
– гречка;	7,6	13,9	15,1	15,7	18,0	14,8	14,1	15,1	10,8
цукрові буряки;	5,0	3,7	3,4	1,0	0,9	2,1	2,1	1,1	1,5
соняшник;	5,8	9,9	11,0	14,3	13,2	13,4	15,2	16,2	14,6
картопля;	0,0	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,4	0,4	0,1
овочі;	0,7	0,4	0,3	0,5	0,2	0,3	0,6	0,3	0,3
б) продукція тваринництва, у тому числі:	0,1	0,3	0,7	1,0	0,9	1,2	1,3	1,2	1,5
м'ясо;	0,1	0,5	1,2	1,6	1,1	1,6	2,0	1,3	1,4
молоко;	0,1	0,3	0,5	0,7	0,7	0,8	0,9	1,1	1,5
яйця;	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
мед	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1

Враховуючи зазначене, деталізуємо специфіку сільськогосподарського виробництва у фермерських господарствах рослинницької підгалузі Полтавщини. І одним з найважливіших факторів, що визначають обсяги виробництва господарств вказаної підгалузі, є урожайність основних сільськогосподарських культур. Це дійсно складний, комплекс-

ний показник, на величину формування якого впливає чимало чинників. Обмежимося розглядом суто арифметичних викладок щодо величини урожайності тих чи інших сільськогосподарських культур протягом 2000–2013 рр. у фермерських господарствах Полтавщини на підставі даних табл. 3.

Таблиця 3

Урожайність основних сільськогосподарських культур у фермерських господарствах Полтавської області, ц з 1 га

	Роки								
	2000	2005	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Зернові культури загалом, у тому числі:	12,6	23,3	20,0	35,3	27,8	24,0	42,2	30,5	44,3
– пшениця;	8,1	26,8	21,8	36,2	29,5	20,5	26,8	24,7	36,6
– ячмінь;	13,7	19,5	14,0	28,5	19,2	15,0	18,6	20,0	18,3
– кукурудза;	19,9	36,3	35,1	50,8	45,3	38,0	66,9	36,9	55,0
– просо;	10,9	8,9	10,9	21,1	18,7	15,4	20,5	13,0	16,7
– гречка;	7,5	5,4	5,8	8,7	5,4	3,7	9,0	6,8	9,4
цукрові буряки;	180,2	202,5	238,1	296,2	279,9	233,8	323,1	395,7	535,0
соняшник;	9,7	12,5	17,1	18,1	18,3	16,9	20,9	21,0	27,8
картопля;	83,9	82,6	81,0	157,5	77,3	81,6	143,2	76,8	91,9
овочі	35,8	174,7	97,5	146,9	141,7	123,9	145,2	116,1	127,5

Найцікавішими є висновки з аналізу величини урожайності певних сільськогосподарських культур у 2013 р. порівняно з 2000 р. Найзначущим є те, що в розглядуваний період мала місце виражена нерівномірність темпів зростання (зниження) величини урожайності сільськогосподарських культур. Так, якщо загалом за групою “зернові культури” у 2013 р. урожайність становила 44,3 ц з 1 га і зросла порівняно з 2006 р. в 3,5 рази (12,6 ц з 1 га у вказаний рік), то за таким їх підвидом, як “пшениця” ріст був ще динамічнішим – відповідно 36,6 ц з 1 га і 8,1 ц з 1 га, тобто урожайність цієї важливої сільськогосподарської культури у фермерських господарствах Полтавщини зросла в 4,5 ра-

зи в розглядуваний період. Водночас за вказані роки урожайність таких підвидів зернових культур, як ячмінь, гречка і певною мірою просо була фактично незмінною. Цікаво й те, що зазначена диференціація величини урожайності спостерігалася й за іншими видами сільськогосподарських культур. Так, якщо за групою “цукрові буряки” зростання у вказані роки становило понад 2,9 разу, то урожайність картоплі у 2013 р. становила 91,9 ц з 1 га порівняно з 83,9 ц з 1 га у 2000 р. Втім, наведені цифри є лише зовнішньою констатацією тих глибинних процесів, які відбуваються зокрема в цьому секторі сільськогосподарського виробництва. Підтвердженням цього у відомому розумінні

є й наявність суттєвих перепадів у величині урожайності тих чи інших сільськогосподарських культур в окремі роки. Так, якщо у 2008 р. загалом за групою “зернові культури” урожайність перебувала на рівні 35,3 ц з 1 га, то в 2010 р. – лише 24,0 ц з 1 га. Подібна ситуація була і з картоплею, урожайність якої у 2008 р. становила 157,5 ц з 1 га, а у 2009 р. – лише 77,3 ц з 1 га. Відтак, зростання урожайності цукрових буряків набуло, по суті, характеру тенденції.

Іншим визначальним фактором загальних обсягів виробництва у фермерських господарствах рослинницької підгалузі Полтавщини виступає показник величини сільськогосподарських угідь, відведених під їх користування. Це також непростий показник, оскільки на його величину мають вплив багато чинників на різних рівнях управління. Обмежимося розглядом районної структури сільськогосподарських угідь фермерських господарств Полтавщини (табл. 4). Насамперед, найважливіше: за винятком, зростання величини сільськогосподарських угідь, від-

ведених під користування фермерським господарствам, протягом періоду 2000–2013 рр. набуло характеру стійкої тенденції, сягнувши у 2013 р. позначки у 220 470 га проти 75 990 га у 2000 р. (темпи зростання становили 2,9 разу). Принагідно зауважимо, якщо у 2008 р. на долю фермерських господарств припадало 199 344 га, то в наступному спостерігалось зменшення до 198 503 га. В розрізі районів ситуація неоднозначна. Виділимо окремо відносно суттєве зменшення величини сільськогосподарських угідь, відведених під користування фермерським господарствам, у Пирятинському районі (з 3 947 га у 2008 р. до 1 599 у 2009 р.), Лубенському (з 12 595 до 10 824) і Лохвицькому (з 5 187 до 4 639 га). Але це, скоріше всього, виняток у загальній динаміці росту величини сільськогосподарських угідь, відведених під користування фермерським господарствам, і таке тимчасове зменшення її у вказаний період істотно не позначилося на вказаній загальній тенденції. Хоча цього факту не можна оминати увагою.

Таблиця 4

Площа сільськогосподарських угідь, відведених під користування фермерським господарствам на Полтавщині в розрізі районів, га

	Роки								
	2000	2005	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Загалом по області, у тому числі – по районах:	75990	152308	182506	199344	198503	199937	205891	218445	220470
Великобагачанський	3348	8866	10971	14524	14747	14962	13505	14612	14485
Гадяцький	487	1864	4105	4991	5200	5502	6212	7035	7398
Глобинський	11136	23122	23980	23790	23570	25434	26904	27565	27299
Гребінківський	1891	7702	10295	10531	10502	10656	13583	13305	13340
Диканський	1421	2515	2344	2376	2608	2353	2356	2507	2652
Зіньківський	1355	2442	2733	3099	3271	2781	3221	3961	4693
Карлівський	1261	2900	3393	3630	3680	3701	3802	4140	4597
Кобеляцький	7294	11661	15758	18269	18478	17430	19231	20049	19268
Козельщинський	4475	7478	10250	10698	10707	10442	10381	11209	11699
Котелевський	796	2116	3490	3749	3999	3945	3890	3795	3839
Кременчуцький	2773	11031	13421	14509	14521	14822	15469	17312	17121
Лохвинський	4856	6326	6472	5178	4639	4717	4546	4412	4941
Лубенський	4940	10491	12607	12595	10824	10973	11656	12297	12106
Машівський	2201	3643	3473	4235	4059	3976	4116	3880	3896
Миргородський	1635	2595	4469	3574	3692	3729	3629	3930	3785
Новосанжарський	2922	3792	4199	5312	5715	6290	5193	7515	7420
Оржицький	665	6581	7290	7794	8801	9024	9726	10355	10414
Пирятинський	534	1510	1559	3947	1599	1527	1545	1941	2142
Полтавський	5266	5690	7100	6836	6894	7030	7707	7219	7135
Решетилівський	3757	5700	7199	7966	8632	8667	8870	9078	9027
Семенівський	2440	4292	5690	6118	6858	7020	7332	7754	8067
Хорольський	1272	1176	1439	1562	2062	2161	2848	3641	4480
Чорнухинський	1721	4465	5789	6016	5304	5068	2804	2582	2538
Чутівський	6223	11846	12123	14755	14671	14349	14606	15295	15362
Шишацький	1321	2534	2357	3043	3334	3242	2698	2920	2612

Друга, одна з найважливіших особливостей динаміки росту величини сільськогосподарських угідь, відведених під користування фермерським господарствам на Полтавщині, яку необхідно виділити, полягає в нерівномірності її темпів у розрізі окремих районів. Так, у Гадяцькому районі за період з 2000 по 2013 рр. спостерігалось стрімке зростання величини сільськогосподарських угідь, відведених під користування фермерським господарствам, – з 487 га у 2000 р. до

7 398 га у 2013 р., або зростання становило фактично 15,2 разу. Подібна ситуацію спостерігали й у Оржицькому районі – тут мало місце зростання з 665 га у 2000 р. до 10 414 га у 2013 р., або в 15,7 разу. Це є типовим й для інших районів. Водночас у ряді районів спостерігалась відносна стабілізація величини сільськогосподарських угідь, відведених під користування фермерським господарствам. Показовим є Лохвицький район – відповідно у межах від

4 856 га у 2000 р. до 4 941 га у 2013 р. Хоча, підсумовуючи, не можна не зауважити, що це найзагальніші особливості динаміки зростання (зниження) величини сільськогосподарських угідь, відведених під користування фермерським господарствам, і їх деталізація потребує окремого розгляду.

Розгляд величини сільськогосподарських угідь, відведених під користування фермерським господарствам, безвідносно до показника чисельності власне господарств зазначеного виду був би спрощеним. Співставлення ж зазначених показників дає змогу впритул підійти до розгляду такого важливого показника, як величина сільськогосподарських угідь у розрахунку на одне фермерське господарство. Щодо чисельності фермерських господарств на районному рівні Полтавської області, то їх основні дані наведено в табл. 5. Їх розгляд дає змогу виділити кілька важливих положень. По-перше, динаміка зростання чисельності фермерських господарств у Полтавській області за період з 2000 по 2013 рр. набула характеру яскраво вираженої тенденції, без будь-яких винятків у будь-які роки – з 13 93 до 1 816 одиниць. По-друге, не можна

не звернути увагу на існування суттєвих розбіжностей у кількості фермерських господарств у розрізі окремих районів. Так, якщо у 2013 р. у Чорнухинському районі налічувалося лише 15 фермерських господарств, то в Глобинському – 210. По-третє, стрімке зростання чисельності фермерських господарств в окремих районах. Так, у Гадяцькому районі темпи зростання становили 3,8 разу (з 11 одиниць у 2000 р. до 42 у 2013 р.), у Хорольському – понад 2,9 разу (з 21 фермерських господарств у 2000 р. до 62 у 2013 р.). По-четверте, незважаючи на черговість сказаного, важливим і далеко неоднозначним є те, що за період з 2000 по 2013 рр. у багатьох районах спостерігалася стабілізація чисельності фермерських господарств. Так, у Гребінківському районі в 2000 р. налічувалося 44 фермерських господарств, а в 2013 р. – 49, у Зіньківському – 33 і 34, у Котелевському – відповідно 21 і 25 фермерських господарств. У Лохвицькому районі чисельність фермерських господарств також не зазнала істотних змін – у межах від 66 в 2000 р. до 68 у 2013 р., подібна ситуація спостерігалася і в Чутівському районі – відповідно 85 і 84 одиниці.

Таблиця 5

Розподіл чисельності фермерських господарств Полтавської області за районами, одиниць

	Роки									
	2000	2005	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	
Загалом по області, у тому числі – по районах:	1393	1527	1547	1608	1603	1657	1673	1770	1816	
Великобагачанський	58	104	105	106	110	108	106	111	112	
Гадяцький	11	19	19	26	31	34	34	40	42	
Глобинський	151	169	173	173	173	205	205	205	210	
Гребінківський	44	46	44	45	45	46	46	46	49	
Диканський	29	31	30	31	31	30	30	33	35	
Зіньківський	33	33	26	25	24	26	30	33	34	
Карлівський	41	53	53	55	55	57	55	60	61	
Кобеляцький	118	104	107	111	109	105	120	130	136	
Козельщинський	89	99	110	118	120	125	141	149	149	
Котелевський	21	33	33	32	29	28	26	25	25	
Кременчуцький	78	78	82	84	78	84	87	87	87	
Лохвинський	66	80	75	72	68	68	69	69	68	
Лубенський	73	80	76	63	66	66	64	67	68	
Машівський	35	43	45	61	57	58	59	57	58	
Миргородський	26	38	38	41	39	40	40	46	47	
Новосанжарський	60	63	67	67	67	69	53	72	72	
Оржицький	13	21	22	24	24	23	22	23	25	
Пирятинський	13	25	27	25	25	25	21	20	21	
Полтавський	157	132	133	142	146	149	151	156	160	
Решетилівський	66	62	64	80	80	81	82	83	83	
Семенівський	58	69	73	71	70	69	72	74	77	
Хорольський	21	19	22	27	28	31	34	50	62	
Чорнухинський	10	9	12	13	13	13	13	13	15	
Чутівський	85	82	82	84	82	82	81	84	84	
Шишацький	37	35	29	30	29	31	29	31	30	

Такі економіко-математичні особливості динаміки змін чисельності фермерських господарств Полтавської області в розрізі районів.

Як уже частково згадувалося, одним з найважливіших показників, що визначають ефективність виробництва у фермерських господарствах Полтавщини, є величина

сільськогосподарських угідь у розрахунку на 1 фермерське господарство. Похідним від нього є багато показників, у тому числі й величина урожайності тих чи інших сільськогосподарських культур. Його аналіз може бути предметом окремого розгляду (табл. 6). Загалом у динаміці розмірів сільськогосподарських угідь у розрахунку на од-

не фермерське господарство період з 2000 по 2013 рр. характеризується наявністю двох тенденцій. Перша – це відносно стрімке зростання величини сільськогосподарських угідь у розрахунку на одне фермерське господарство за період з 2000 по 2007 рр. Так, загалом по фермерських господарствах області зростання їх розмірів становила з 54,5 га у 2000 р. до 117,9 га у 2007 р. (або понад 2,1 разу). У розрізі ж окремих районів картина ще більш рельєфна. Так, у зазначений період в Оржицькому районі спостерігалася укрупнення середніх розмірів фермерських господарств з 51,1 га до 331,3 га, або фактично в 6,5 рази. Подібна картина мала місце й у Гребінківському районі – тут спостерігалася укрупнення фермерських господарств з 42,9 га у 2000 р. до 233,9 га у 2007 р., або в 5,4 рази, Гадяцькому – відповідно 44,2 і 216,1 га (або зростання становило 4,8 разу), також відносно значною була динаміка зростання розмірів фермерських господарств у Чорнухинському районі – з 172,1 га до 482,4 га, або в 2,8 разу. Зазначена тенденція певною мірою була типовою фактично для всіх районів Полтавської області. Інша особливість поля-

гає в тому, що в період з 2008 по 2013 рр. спостерігалася стабілізація сільськогосподарських угідь у розрахунку на одне фермерське господарство – у межах від 121,4 га у 2013 р. до 123,9 га у 2008 р. Більше того, така загалом по області стабілізація не могла не відобразитися на особливостях динаміки розмірів фермерських господарств у розрізі тих чи інших районів. Так, якщо в окремих з них все-таки були ознаки зростання, то в деяких з них мав місце факт розукрупнення, зокрема з 2008 по 2013 рр. у Гадяцькому районі – з 191,9 га до 176,1 га, Кобеляцькому – з 164,6 га до 141,6 га, в Пирятинському – з 157,8 до 102,0 га, а в Чорнухинському районі, якщо згідно з даними табл. 6, мало місце різке, нетипове зниження середніх розмірів фермерських господарств – з 462,7 га у 2008 р. до 169,2 га у 2013 р., або в 2,7 разу. Але за період з 2008 по 2013 рр. на тлі відносної стабілізації розмірів фермерських господарств загалом по Полтавській області картина доволі неоднозначна, тут мали місце різні, часто протилежні тенденції, які в кінцевому підсумку й відобразилися на їх загальній динаміці.

Таблиця 6

Площа сільськогосподарських угідь у розрахунку на одне фермерське господарство, га

	Роки									
	2000	2005	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	
Загалом по області, у тому числі – за районами:	54,5	99,7	117,9	123,9	123,8	120,6	123,1	123,4	121,4	
Великобагачанський	57,7	85,2	104,5	137,0	134,0	138,5	127,4	131,6	129,3	
Гадяцький	44,2	98,1	216,1	191,9	167,7	161,8	182,7	175,8	176,1	
Глобинський	73,7	136,8	138,6	137,5	136,2	124,1	131,2	134,4	129,9	
Гребінківський	42,9	167,4	233,9	234,0	233,3	231,6	295,2	289,2	272,2	
Диканський	49,0	81,1	78,1	76,6	84,1	78,4	78,5	75,9	75,8	
Зіньківський	41,1	74,0	105,1	123,9	136,3	106,9	107,3	120,0	138,0	
Карлівський	30,7	54,7	64,0	66,0	66,9	64,9	69,1	69,0	75,3	
Кобеляцький	61,8	112,1	147,2	164,6	169,5	166,0	160,2	154,2	141,6	
Козельщинський	50,3	75,5	93,2	90,7	89,2	83,5	73,6	75,2	78,5	
Котелевський	37,9	64,1	105,7	117,1	137,9	140,9	149,6	151,8	153,6	
Кременчуцький	35,5	141,4	163,6	172,7	186,1	176,4	177,8	198,9	196,8	
Лохвинський	73,5	79,0	86,3	71,9	68,2	69,3	65,8	63,9	72,6	
Лубенський	67,6	131,1	165,8	199,9	164,0	166,2	182,1	183,5	178,0	
Машівський	62,8	84,7	77,1	69,4	71,2	68,5	69,7	68,0	67,1	
Миргородський	62,8	68,2	117,6	87,1	94,6	93,2	90,7	85,4	80,5	
Новосанжарський	48,7	60,2	62,6	79,3	85,3	91,1	97,9	104,4	103,0	
Оржицький	51,1	313,3	331,3	324,7	366,7	392,3	442,1	450,2	416,5	
Пирятинський	41,1	60,4	57,7	157,8	63,9	61,1	73,6	97,1	102,0	
Полтавський	33,5	43,1	53,4	48,1	47,2	47,2	51,0	46,3	44,6	
Решетилівський	56,9	91,9	112,5	99,5	107,9	107,0	108,0	109,4	108,7	
Семенівський	42,1	62,2	77,9	86,2	97,9	101,7	101,8	104,8	104,7	
Хорольський	60,5	61,9	65,4	57,8	73,6	69,7	83,7	72,8	72,2	
Чорнухинський	172,1	496,1	482,4	462,7	408,0	389,8	215,7	198,6	169,2	
Чутівський	73,2	144,4	147,8	175,6	178,9	174,9	180,3	182,1	182,9	
Шишацький	35,7	72,4	81,3	101,4	114,9	104,6	93,0	94,2	87,1	

Наведені в табл. 6 розрахункові дані носять усереднений характер. Деталізуємо їх шляхом розгляду групування фермерських господарств Полтавської області за величиною сільськогосподарських угідь (табл. 7). Цікавим є таке: найбільшого поширення – 631 одиницю (або 34,7% їх загальної кількості) – на Полтавщині набули фермерські господарства з розміром сільськогосподарських угідь у межах 20,1–

50,0 га, тобто це відносно невеликі господарства. І, незважаючи на свою чисельність, на долю фермерських господарств цієї групи припадає лише 10,9% загальної площі сільськогосподарських угідь. У цьому відношенні найбільша величина сільськогосподарських угідь припадає на фермерські господарства з розміром посівних площ 100,1–500,0 га – на рівні 32,9%. У зв'язку з цим не можна не оминати

увагою й те, що на долю укрупненої групи фермерських господарств з розміром сільськогосподарських угідь від 1,0 до 20,0 га припадає фактично 18,0% (тобто п'ята частина) їх загальної кількості і водночас лише 1,6% загальних обсягів посівних площ. Більше того, розглядаючи особливості кількісних показників, умовно виділемо, що питома вага таких, об'єднаних у межах з 20,1 до

50,0 га, 50,1–100,0 га і додатково – 100,1–500,0 га фермерських господарств становила 66,7% їх загальної кількості і 52,5% загальної величини сільськогосподарських угідь, відведених під користування господарствам зазначеного виду. Зазначимо, що на Полтавщині функціонує два фермерські господарства з розміром сільськогосподарських угідь понад 4000,0 га.

Таблиця 7

Розподіл фермерських господарств Полтавщини за розміром сільськогосподарських угідь, 2013 р.

	Кількість господарств		Площа сільськогосподарських угідь	
	одиниць	% до загальної кількості	га	% до загальної площі сільськогосподарських угідь
Господарства, що мали сільськогосподарські угіддя, у тому числі з площею, га до 1,0	1632	89,9	220470,1	100,0
1,1–3,0	1	0,1	–	–
3,1–5,0	16	0,9	36,3	0,0
5,1–10,0	55	3,0	235,6	0,1
10,1–20,0	107	5,9	799,5	0,4
20,1–50,0	148	8,1	2384,2	1,1
50,1–100,0	631	34,7	24149,4	10,9
100,1–500,0	263	14,5	19146,2	8,7
500,1–1000,0	317	17,5	72508,2	32,9
1000,1–2000,0	60	3,3	42220,2	19,1
2000,1–3000,0	27	1,5	34782,1	15,8
3000,1–4000,0	4	0,2	9092,3	4,1
більше 4000,0	1	0,1	–	–
Господарства, що не мали сільськогосподарських угідь	2	0,1	11167,1	5,1
	184	10,1	–	–

Такі особливості мають групування фермерських господарств Полтавської області за величиною сільськогосподарських угідь.

IV. Висновки

Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити певні висновки, найважливішими і найбільш узагальнюючими з яких є:

По-перше, динаміка розвитку фермерських господарств є наочним відображенням ступеня зрілості ринкових відносин в усіх сферах суспільного виробництва.

По-друге, чи не найважливішою передумовою успішного функціонування фермерських господарств на Україні є необхідність усебічного врахування специфіки українського сільськогосподарського виробництва як на національному, так і регіональному рівнях.

По-третє, успішне вирішення проблем розвитку фермерських господарств можливе лише за умови розгляду їх в комплексі заходів, спрямованих на підвищення ефективності виробництва в усіх галузях народного господарства.

По-четверте, важливо врахувати те, що проблеми, які супроводжують процес становлення фермерських господарств, у кожному конкретному випадку мають перехідний характер і їх успішне вирішення можливе лише за умов розв'язання їх на національному рівні й тільки з цих позицій.

Список використаної літератури

1. Сільське господарство області у 2013 році : статистичний збірник. – Полтава, 2014.

Стаття надійшла до редакції 22.01.2015.

Сачовський І. М. К анализу основных показателей производственной деятельности фермерских хозяйств Полтавской области

Проведен анализ основных показателей производственной деятельности фермерских хозяйств Полтавской области.

Ключевые слова: фермерские хозяйства, урожайность основных сельскохозяйственных культур, площадь сельскохозяйственных угодий.

Sachovskyy I. Key Indicators Analysis of Farms Production in Poltava Region

The farms, as evidenced by the experience of developed foreign countries, are one of the most advanced and highly efficient forms of agricultural production. They emergence in Ukraine was in a certain sense a logical consequence of domestic agriculture reforms according with the basic requirements of a market economy. At the same time dynamics of development of households of specified type can be a one of the most important indicators of maturity of market relations in

agriculture in our country. This is the main leitmotif of the article and it is caused by the importance of the analysis of farms production in the present, particular, case in Poltava region.

The main feature of the article is that there is investigated influence of the main factors, that contributes to total production in the field crop farms of Poltava, in the first place – yield basic agricultural crops, one of the most complex production performance, in particular, its dynamics in the last years. The main feature of the article is that there is investigated influence of the main factors contributing to total production in the field crop farms Poltava, in the first place – yield basic agricultural crops, one of the most complex production performance, in particular, its dynamics in the last years. It is also, in a sense, say, a complex rate, the magnitude of which there is influenced by many factors, one of main of which, in particular, is the current pricing system for major agricultural products. In this case, based on the specific of Article, the focus in the above perspective is focused on the consideration and analysis of the estimated parameter as the value of agricultural land per 1 farm, and, importantly, reviewed its dynamics for 2000–2013 years that enables it to conduct a comparative analysis, and do, in a sense, directly practical direction conclusions. In the context of the above, it is important to take into consideration that the said analysis of farms production of Poltava region detailed of its consideration in the domestic level, in the context of each individual region, which in this case is properly and positive side of the article.

Key words: *farms, yield of main agricultural crops, area of agricultural land.*